

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д. УШИНСЬКОГО»

ЛЕВИЦЬКА ІРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК: 378.126 + 378.14 + 78

**ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО РОЗУМІННЯ
В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 - теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса - 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Линенко Алла Францівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», професор кафедри музично-інструментальної підготовки

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Падалка Галина Микитівна,
Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, професор кафедри фортепіанного виконавства та художньої культури

кандидат педагогічних наук, доцент
Кремешна Тетяна Іванівна,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, доцент кафедри хореографії та музичного інструмента

Захист відбудеться «21» травня 2012 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «9» квітня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. С. Трифонова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасні демократичні перетворення в державі, процеси інтеграції в європейський освітній простір, зміни принципів, форм і методів роботи у вищих навчальних закладах України зумовили значне підвищення вимог до рівня та якості професійної підготовки майбутніх учителів, зокрема вчителів музики, які виконують важливу місію - формують музичну культуру молодих поколінь. Водночас сучасне суспільство характеризується потребою в інтелектуально розвинених, творчо активних висококваліфікованих фахівцях, здатних до самовизначення і самоосвіти, а зміст освіти передбачає створення умов для самовдосконалення, самореалізації особистості.

Проблема педагогічного розуміння репрезентує гуманістичну стратегію педагогічної взаємодії: ставить студента в позицію активного суб'єкта пізнавальної діяльності, розвиває його здатність до саморозвитку, організовує педагогічний процес як вирішення навчально-пізнавальних завдань на основі творчого діалогу. Особливого значення педагогічне розуміння набуває в аспекті підготовки майбутнього вчителя музики щодо адекватного тлумачення музичного твору, вміння оцінювати його художній сенс та критично ставитись до власної інтерпретації.

Категорія розуміння є предметом вивчення герменевтики, яка має різні наукові напрями. Цю проблему в різні часи досліджували філософи (М.Бахтін, Є.Бистрицький, Х.Гадамер, С.Гусев, В.Дільтей, Г.Рузавін, Г.Тулчинський, М.Хайдеггер, І.Хладеніус, Ф.Шлейєрмахер, О.Юркевич та ін.), психологи (А.Брудний, Л.Доблаєв, В.Знаков, Г.Костюк, Н.Чепелева та ін.). Останнім часом феномен розуміння привертає увагу педагогів (М.Бершадський, І.Демакова, А.Закірова, А.Колеченко, Є.Коробов, Ю.Сенько, І.Суліма та ін.), зокрема в галузі музичної освіти (Д. Лісун, А.Линенко, Р.Менжулова, О.Олексюк, Г.Падалка, О.Рудницька та ін.).

Водночас, незважаючи на вагомий доробок науковців, усе ще існує низка суперечностей між: потребами суспільства у висококваліфікованих фахівцях та недостатнім науковим обґрунтуванням процесу формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики; відсутністю спеціальних досліджень із означеної проблеми і водночас необхідністю забезпечення відповідного рівня професійної підготовки студентів; урахуванням особливостей формування педагогічного розуміння та впровадженням їх у процес професійної підготовки майбутніх учителів музики.

Зазначені суперечності, актуальність окресленої проблеми, її недостатня теоретична та методична розробка зумовили вибір дисертаційної теми дослідження «Формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до наукової теми кафедри педагогіки «Професійно-педагогічні засади підготовки фахівців» (№0105U000190), що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені

К.Д.Ушинського». Тема дисертації була затверджена вченою радою Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (протокол №8 від 27 березня 2008 року) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол №6 від 17 червня 2008 року).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й апробувати експериментальну модель формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки.

Завдання дослідження:

1. Визначити та науково обґрунтувати сутність і структуру феномена «педагогічне розуміння майбутніх учителів музики», уточнити поняття «розуміння».
2. Виявити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки.
3. Визначити й обґрунтувати педагогічні умови формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки.
4. Розробити, науково обґрунтувати й апробувати експериментальну модель формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів музики у вищих педагогічних навчальних закладах.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що процес формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики відбуватиметься ефективно, якщо реалізувати такі педагогічні умови: організація діалогових взаємовідносин у навчально-виховному процесі ВНЗ; використання стратегій розуміння під час роботи з педагогічними літературними джерелами та музичними творами; актуалізація саморозвитку майбутніх учителів музики щодо формування досліджуваного феномена.

Методи дослідження. *Теоретичні:* вивчення, аналіз, узагальнення філософських, психологічних, педагогічних, музично-педагогічних наукових і методичних джерел з проблеми дослідження з метою визначення стану і теоретичного обґрунтування проблеми педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки, а також узагальнення одержаної інформації; логіко-системний, порівняльний аналіз для виокремлення педагогічних умов, що сприяють ефективності досліджуваного процесу та розробці експериментальної моделі формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки. *Емпіричні:* методи масового опитування (бесіди, анкетування, психолого-педагогічне тестування) студентів із метою діагностики рівня сформованості педагогічного розуміння; методи

експертної оцінки, ранжування, рейтинг із метою розподілу майбутніх учителів музики за рівнями сформованості педагогічного розуміння; педагогічний експеримент (діагностувальний та формувальний) – з метою перевірки ефективності визначених педагогічних умов і розробленої моделі формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики; статистична обробка та інтерпретація результатів експериментальної роботи.

База дослідження. Експериментально-дослідна робота проводилась на базі Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» (факультет музичної освіти), Ізмаїльського державного гуманітарного університету (педагогічний факультет). Усього у дослідженні було задіяно 223 студента II-IV курсів музично-педагогічних відділень, 30 викладачів факультету музичної освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» та викладачів музики загальноосвітніх шкіл з досвідом роботи не менш п'яти років.

Наукова новизна дослідження: вперше було визначено та науково обґрунтовано сутність феномена «педагогічне розуміння майбутніх учителів музики», що формується у процесі навчання в педагогічній галузі та об'єктивується як інтегративне особистісне утворення, яке спрямоване на осмислення і рефлексію власної професійної та музично-просвітницької діяльності і передбачає наявність соціального досвіду, міжкультурної та суб'єкт-суб'єктної взаємодії, професійних знань, умінь і навичок, а також комплексу особистісних якостей; науково обґрунтовано й розроблено структуру означеного конструкту (соціальний, рефлексивний, змістово-процесуальний, суб'єктний компоненти); визначено й обґрунтовано педагогічні умови, що сприяють формуванню педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки (організація діалогових взаємовідносин у навчально-виховному процесі ВНЗ; використання стратегій розуміння під час роботи з педагогічними літературними джерелами та музичними творами; актуалізація саморозвитку майбутніх учителів музики щодо формування досліджуваного феномена); виявлено критерії зазначеного феномена (суспільно-аксіологічний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-оцінний) та їх показники; схарактеризовано рівні сформованості педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки (високий, достатній, середній та низький). Розроблено, науково обґрунтовано й апробовано експериментальну модель формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки; уточнено поняття «розуміння»; подальшого розвитку набула теорія і методика формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці методики діагностики та формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки, спецкурсу «Формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів

музики». Матеріали дослідження можуть бути використані в навчально-виховному процесі вищої педагогічної школи, розробці навчально-методичних рекомендацій, адресатами яких є викладачі та студенти вищих педагогічних навчальних закладів усіх рівнів акредитації, а також педагогіки-практики.

Матеріали дослідження впроваджувались у процес фахової підготовки студентів Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» (акт про впровадження № 1244 від 27.05.2011р.), Ізмаїльського державного гуманітарного університету (акт про впровадження № 1-7/609 від 3.06.2011р.), Уманського державного педагогічного університету імені П.Тичини (акт про впровадження № 316 від 8.09.2011), Харківської гуманітарно-педагогічної академії (акт про впровадження № 254 від 2.09.2011).

Достовірність наукових положень і результатів дослідження забезпечувалась методологічним й теоретичним обґрунтуванням вихідних концептуальних положень; використанням взаємодоповнювальних методів дослідження, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження; репрезентативністю вибірки учасників експерименту; якісним і кількісним аналізом отриманих результатів; експериментально-дослідною перевіркою висунутої гіпотези.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідалися на міжнародних («Християнські цінності в освіті та вихованні» (Одеса, 2007 р.); «Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону» (Ялта, 2008 р.); «Якість вищої освіти та проблеми підготовки фахівців у вищій школі» (Одеса, 2009 р.); «I International Forum «Modern Tendencies in the Pedagogical Science of Ukraine and Israel: The Way to Integration» (Israel-Odessa, 2010 р.); «Тенденції сучасного культурного розвитку народів світу та проблеми художньо-естетичного виховання молоді» (Одеса, 2010 р.)); всеукраїнських («Соціалізація молоді в умовах розбудови демократичної правової держави» (Одеса, 2007 р.); науково-практичних читаннях студентів і молодих науковців, присвячених педагогічній спадщині К.Д.Ушинського (Одеса, 2007 р.); «Якість підготовки фахівців в умовах Болонського процесу» (Одеса, 2007 р.); «Сучасна мистецька освіта: проблеми, технології, перспективи» (Ніжин, 2008р.)) науково-практичних конференціях.

Основні положення та результати дослідження відображено у 13 публікаціях автора, з яких 7 – у фахових виданнях України, 2 статті у співавторстві.

Особистий внесок автора в роботах у співавторстві полягає у визначенні професійних умінь, необхідних майбутнім учителям музики для успішного здійснення професійної діяльності; сутності герменевтичного підходу до підготовки майбутніх учителів музики під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, двох

розділів, висновків, списку використаних джерел (218 найменувань), додатків. Повний обсяг дисертації становить 264 сторінки (з них 180 сторінок основного тексту). Робота містить 12 таблиць, 2 рисунки, що займають 3 сторінки самостійного тексту. Обсяг додатків – 60 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, об'єкт, предмет, гіпотезу, завдання та методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичну значущість дисертації; подано дані щодо апробації, впровадження одержаних результатів і структури роботи.

У першому розділі – **«Теоретичні засади формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки»** здійснено аналіз довідкової, філософської, психолого-педагогічної та музикознавчої літератури з проблеми дослідження; визначено сутність і структуру феномена «педагогічне розуміння майбутніх учителів музики»; обґрунтовано педагогічні умови формування досліджуваного конструкту.

Теоретичний аналіз наукової літератури засвідчив, що категорія розуміння є предметом вивчення герменевтики – мистецтва і теорії тлумачення, роз'яснення сенсу літературних та історичних текстів, яка визначила комплексний характер і можливості адекватного розуміння історії, культури, що мало значення для виявлення методів збагнення культурно-історичних явищ і для аналізу діяльності самого суб'єкта.

Увага до проблеми розуміння, його природи, ролі та значення в науково-пізнавальній та освітній діяльності є характерною особливістю сучасного етапу розвитку філософії. Учені (М.Бахтін, Є.Бистрицький, С.Гусев, Г.Рузавін, Г.Тулчинський та ін.) розкривають сутність феномена «розуміння» як здатність осмислювати, осягати зміст, сенс, значення чого-небудь (розуміння чужої мови, творів мистецтва, думок, законів, доказів тощо); як розкриття і відтворення смислового змісту предмета через усвідомлення зв'язків і відносин між предметами або явищами, бачення причинно-наслідкових зв'язків (розуміння законів природи, мотивів поведінки); як те чи те тлумачення через розкриття істотного у предметах і явищах дійсності (тлумачення історичних подій, явищ і ін.). На думку філософів, головна функція розуміння пов'язана із забезпеченням осмисленої поведінки й орієнтації індивіда в суспільстві, історії, культурі.

У психології (А.Брудний, Л.Доблаєв, В.Знаков, Г.Костюк, Н.Чепелева та ін.) «розуміння» розглядається як універсальна характеристика інтелектуальної діяльності людини, яка виявляється неодмінним атрибутом будь-якого рівня пізнання і спілкування, кожного психічного процесу. Однак нез'ясованими залишилася низка питань щодо психологічних механізмів розуміння, його зв'язків з іншими психічними процесами, передусім мисленням і мовленням, психологічних та

інших чинників, що зумовлюють цей процес. Зокрема, майже не розробленим є особистісний аспект розуміння. Насамперед це стосується особливостей розуміння та інтерпретації особистістю власного досвіду і довкілля, з'ясування механізмів і чинників означеного явища, його впливу на поведінку й розвиток суб'єкта.

З педагогічного погляду (М.Бершадський, І.Демакова, А.Закірова, Є.Коробов, Ю.Сенько, І.Суліма), розуміння визначається як пізнавальна процедура, спрямована на виявлення сенсу, встановлення особистісного ставлення до предмета пізнання в процесі розуміння, яке виявляє смисловий зміст того чи того результату діяльності. Науковці наголошують на тому, що процес розуміння спрямований на взаємодію вчителя і учня у процесі сумісного пошуку педагогічних сенсів, цінностей, створенні середовища, в якому учасники освітнього процесу виявляють свою індивідуальність, вчать один в одного, встановлюють суб'єкт-суб'єктні відносини.

Зауважимо, що в галузі музичної освіти проблема розуміння досліджується в межах герменевтичного підходу. Науковці стверджують, що означений підхід активізує самостійне оцінне ставлення учнів до мистецьких образів, залучає їх до уявного діалогу з автором твору, до виявлення особистісного смислу спілкування з мистецтвом (Г.Падалка); відкриває студентам перспективи розуміння довкілля, культури і себе в ній; забезпечує отримання особистісних сенсів; стимулює розвиток індивідуальних здібностей; активізує мотивацію пошуку самостійних рішень, а також оптимізує тлумачення і розуміння педагогічних та музичних текстів (А.Линенко, Р.Менжулова); сприяє особистісній самореалізації студента у професійній діяльності (Д.Лісун).

Отже, розуміння розглядаємо як процедуру породження і збагнення сенсу, що безпосередньо пов'язана з мисленням, завдяки якому людина задовольняє свою потребу в пізнанні. Для освіти процеси пізнання і розуміння становлять певну цінність, пов'язану з цілісним розвитком особистості. Розуміння дає змогу вчителю досягнути внутрішній зв'язок в явищах педагогічної дійсності, збагнути глибинні значення поведінки і діяльності студентів на основі довіри, поваги, взаємної підтримки, толерантності. Тому розуміння в навчально-виховному процесі стає основою цілісної особистісно зорієнтованої ситуації, коли викладач і студент здійснюють сумісні дії з пошуку і розкриття смислового змісту матеріалу, що вивчається. При цьому майбутній учитель оцінює ситуацію, висловлює свою думку, проявляє активну позицію свого ставлення до явища, яке розуміється.

Ґрунтуючись на результатах аналізу наукових джерел, педагогічне розуміння майбутніх учителів музики визначено як інтегративне особистісне утворення, що спрямоване на осмислення і рефлексію власної професійної та музично-просвітницької діяльності і передбачає наявність соціального досвіду, міжкультурної та суб'єкт-суб'єктної взаємодії, професійних знань, умінь і навичок, а також комплексу особистісних якостей.

У структурі педагогічного розуміння майбутніх учителів музики виокремлено такі компоненти:

соціальний, що включає: соціальну активність, ціннісні орієнтації, культурний плюралізм; рефлексивний, до складу якого було віднесено самоідентифікацію і самооцінку; змістово-процесуальний, що містить: професійні знання (методологічні, психолого-педагогічні, музично-теоретичні, музично-історичні та спеціальні), професійні музично-виконавські вміння та навички; суб'єктний, що припускає наявність у педагога таких особистісних якостей, як комунікативність та емоційна гнучкість.

У дослідженні визначено й науково обґрунтовано педагогічні умови, що впливають на спрямоване осмислення і рефлексію власної професійної та музично-просвітницької діяльності і забезпечують ефективність навчально-виховного процесу, а саме: організація діалогових взаємовідносин у навчально-виховному процесі ВНЗ; використання стратегій розуміння під час роботи з педагогічними літературними джерелами та музичними творами; актуалізація саморозвитку майбутніх учителів музики щодо формування досліджуваного феномена.

У другому розділі – **«Експериментально-дослідна робота з формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики»** було виявлено критерії та показники, схарактеризовано рівні сформованості педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки; розроблено та експериментально апробовано методику діагностики й модель формування досліджуваного конструкту; здійснено аналіз результатів експериментально-дослідної роботи.

Критеріями сформованості педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки виступили: суспільно-аксіологічний із показниками: соціальна активність, ціннісні орієнтації, культурний плюралізм; когнітивно-діяльнісний із показниками: професійні знання (методологічні, психолого-педагогічні, музично-теоретичні, музично-історичні та спеціальні), професійні музично-виконавські вміння, професійні музично-виконавські навички; особистісно-оцінний із показниками: самоідентифікація, самооцінка, комунікативність, емоційна гнучкість.

Згідно з визначеними критеріями та показниками було схарактеризовано високий, достатній, середній та низький рівні сформованості педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки.

Високий рівень сформованості педагогічного розуміння відзначавсь у студентів, яким була притаманна яскраво виражена соціальна активність, що виражалось у: прагненні до самостійної участі в житті суспільства та держави, бажанні брати участь у громадських та університетських заходах різноманітної змістової спрямованості, реалізації різних соціальних потреб та інтересів. Студенти цього рівня усвідомлювали себе носіями духовних, культурних, естетичних, соціальних цінностей, виявляли культурний плюралізм, толерантність, розуміння та повагу до представників культури інших народів. Майбутні вчителі музики в повній мірі усвідомлювали значення та роль

педагогічного розуміння у професійній діяльності. Для означеного контингенту студентів були властиві глибокі методологічні, психолого-педагогічні, музично-теоретичні, музично-історичні, спеціальні знання та яскраво виражені професійні музично-виконавські вміння і навички. Студентам, які виявляли високий рівень педагогічного розуміння, була притаманна яскраво виражена самоідентифікація, емоційна гнучкість та адекватна самооцінка себе, своїх можливостей в якості майбутнього вчителя музики. Вони володіли комунікативними вміннями: визначали адекватний стиль спілкування, швидко встановлювали контакт з учнями на основі діалогу, емпатії, завжди позитивно ставилися до співрозмовника, вміли успішно виходити з конфліктних ситуацій.

Для майбутніх учителів музики із достатнім рівнем сформованості педагогічного розуміння характерна соціальна активність, що виявлялась у: цікавості до суспільного життя, бажанні брати участь у громадських та університетських заходах, реалізації різних соціальних потреб та інтересів. Ці студенти здебільшого усвідомлювали себе носіями духовних, культурних, естетичних, соціальних цінностей, виявляли культурний плюралізм, відчували важливість мистецького розмаїття. Вони усвідомлювали значущість педагогічного розуміння у професійній діяльності. Студенти мали достатньо повний обсяг методологічних, психолого-педагогічних, музично-теоретичних, музично-історичних, спеціальних знань та професійних музично-виконавських умінь і навичок. Їм була притаманна самоідентифікація з фахівцем майбутньої професії, вміння свідомо керувати своїм емоційним станом та проявляти емоційну гнучкість, натомість такі студенти не завжди виявляли адекватну самооцінку. Майбутні вчителі музики цього рівня добре володіли комунікативними вміннями, які полягали у: визначенні адекватного стилю спілкування, швидкому встановлюванню контакту з учнями на основі діалогу, емпатії, позитивному ставленні до співрозмовника.

До середнього рівня сформованості педагогічного розуміння було віднесено студентів, у яких соціальна активність виявлялась тільки в бажанні брати участь у заходах різноманітної змістової спрямованості здебільшого розважального характеру. До соціальних змін у суспільстві ставилися безініціативно. Студенти цього рівня не завжди усвідомлювали себе носіями духовних, культурних, естетичних, соціальних цінностей, пасивно виявляли культурний плюралізм, але їм було притаманне прагнення до злагоди у взаємовідносинах із довколишніми. Вони не чітко усвідомлювали значущість педагогічного розуміння у професійній діяльності. Рівень методологічних, психолого-педагогічних, музично-теоретичних, музично-історичних, спеціальних знань та комплекс професійних музично-виконавських умінь і навичок був недостатнім та фрагментарним. Такі студенти не ідентифікували себе з фахівцем майбутньої професійної діяльності, стихійно вибирали стиль спілкування, не вміли встановлювати контакт з учнями, виходити з конфліктних ситуацій, грамотно вести діалог, не завжди позитивно ставилися до співрозмовника та контролювали власний емоційний стан; їхня самооцінка здебільшого була

неадекватною.

Студентам із низьким рівнем сформованості педагогічного розуміння було притаманне слабко виражене бажання брати участь у суспільних заходах, реалізації різних соціальних потреб та інтересів. Такі студенти не усвідомлювали себе носіями загальнолюдських цінностей, загалом не виявляли культурний плюралізм. Розуміння та повага до інших поглядів здебільшого не виявлялась. Вони не усвідомлювали роль педагогічного розуміння в майбутній професійній діяльності. Рівень методологічних, психолого-педагогічних, музично-теоретичних, музично-історичних, спеціальних знань та комплекс професійних музично-виконавських умінь і навичок був незадовільним. Студенти цього рівня не ідентифікували себе з фахівцем майбутньої професійної діяльності. Комунікативні вміння в означеного контингенту студентів були слабкорозвинені: вони не вміли встановлювати контакти з учнями, успішно вирішувати конфлікти, грамотно вести з ними діалог. Їм була властива слабка емоційна гнучкість, а також неадекватна самооцінка.

Аналіз результатів діагностувального експерименту засвідчив, що більшість майбутніх учителів музики знаходилися на низькому (57,4% у ЕГ і 56,9% у КГ) і середньому (42,6% у ЕГ і 43,1% у КГ) рівнях сформованості педагогічного розуміння. Відповідно достатній і високий рівні сформованості досліджуваного феномена не було виявлено в жодного зі студентів обох груп.

У дослідженні було розроблено експериментальну модель формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки, що містила такі складові: **мету, етапи формування досліджуваного феномена, компоненти** (соціальний, рефлексивний, змістово-процесуальний, суб'єктний), **критерії та показники педагогічного розуміння**, педагогічні умови, засоби реалізації та результат. Інформаційно-мотиваційний етап був спрямований на ознайомлення студентів із проблемою педагогічного розуміння, залучення студентів до оволодіння науково-теоретичними та практичними знаннями, вміннями, навичками з досліджуваної проблеми; формування активно-творчої, духовно-особистісної, «розуміючої», осмисленої взаємодії та співтворчості з учасниками освітнього процесу. Накопичувально-діяльнісний етап сприяв збагаченню та розширенню професійних знань, умінь та навичок студентів, стимулював до розуміння та осмисленого відношення до педагогічних джерел та адекватної інтерпретації музичних творів, здійснював проектування індивідуального розвитку студентів у процесі навчання. Продуктивно-творчий етап був орієнтований на актуалізацію саморозвитку майбутніх учителів музики щодо формування досліджуваного феномена. **Комплексна реалізація всіх складових моделі дозволяла досягти результату, який виявлявся у сформованості педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки.**

Перша педагогічна умова - організація діалогових взаємовідносин у навчально-виховному

процесі ВНЗ – здійснювалася здебільшого під час проведення спецкурсу «Формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики». Ми виходили з того, що діалог пронизує весь процес навчання та сприяє прагненню студентів до співпраці, відвертості, позитивної настанови на пізнавальну діяльність, а також обміну сенсами з іншими суб'єктами. Породжує готовність майбутніх спеціалістів до розуміння вимог, порад педагога, а його, у свою чергу, до розуміння особливостей пізнавальної діяльності студентів, їхнього логічного мислення, самопочуття, індивідуальних можливостей тощо. Натомість урахувувався той факт, що досягнення діалогової взаємодії поза її ситуації неможливо. У зв'язку з цим настанова на діалог створювалась упродовж усього терміну навчання та в різних формах роботи (групові та індивідуальні заняття). Спецкурс був спрямований на активізацію у студентів потреби в педагогічному розумінні, усвідомлення значущості означеного конструкту в майбутній педагогічній діяльності, настанову на ефективну діалогову взаємодію суб'єктів педагогічної комунікації, а також оволодіння новими науково-теоретичними та практичними знаннями, вміннями та навичками.

Спецкурс складався з лекційних, практичних, семінарських та самостійних занять. Під час лекційного блоку зверталась увага на зацікавленість студентів матеріалом, який був пов'язаний з усвідомленням значущості педагогічного розуміння в підготовці компетентного вчителя музики. Акцентувалося на тому, що розуміння відкриває шлях до побудови особистісного знання, призводить до смислового перетворення власної професійної діяльності, тобто допомагає вчителю побудувати її на гуманістичній основі. На семінарських заняттях, які проходили у формах: бесіди, «круглого столу», дискусії та оргдіалогу студенти звітували з кожної із запланованих тем спецкурсу. На практичних заняттях упроваджувались ігрові технології («14 предметів», «Емпатія», «Конкурс педагогічних ситуацій» тощо), педагогічна драматизація («Уявне інтерв'ю з видатними композиторами»), аналіз та прослуховування різних інтерпретацій музичних творів видатними виконавцями, розроблення та проведення фрагментів уроку з музики на основі драмогерменевтики, тренінг «Комунікативність педагога. Уміння керування спілкуванням», вправи якого були спрямовані на: вдосконалення вміння слухати та розуміти співрозмовника («Інтерв'ю», «Моя проблема у спілкуванні»), розвиток продуктивного діалогового спілкування («Перехоплення ініціативи в діалозі», «Так - діалог, ні – діалог»), подолання комунікативних бар'єрів у міжособистісній взаємодії («Стратегії», «Конфлікт»), уміння спілкуватись за допомогою невербальної комунікації («Жести, що розмовляють», «Інтоніяція», «Лицедії») тощо. На самостійне опрацювання студентам пропонувалось проаналізувати літературу з теми, написати реферати, скласти мікроуроки, різноманітні творчі завдання, які сприяли вдосконаленню педагогічного розуміння.

Друга педагогічна умова - використання стратегій розуміння під час роботи з педагогічними

літературними джерелами та музичними творами - впроваджувалась під час спецкурсу, на індивідуальних заняттях з фахових дисциплін, а також на педагогічній практиці. На заняттях зі спецкурсу студенти освоювали сутність поняття «стратегія» з погляду різних наук, особливості стратегій розуміння та їх використання під час роботи з педагогічними літературними джерелами та музичними творами, здійснювали аналіз фрагментів праць видатних педагогів-класиків (Я.Коменський, Я.Корчак, А.Макаренко та ін.) і сучасних педагогів (Ш.Амонашвілі, Ю.Лотман, Ю.Сенько, І.Суліма та ін.). Аналіз педагогічних творів відбувався на основі стратегій розуміння: передрозуміння, власне розуміння, післярозуміння. Так, на першому етапі (стратегія передрозуміння) студенти ознайомлювалися з біографією та основними роботами автора твору, який вивчався. Для розуміння епохи, в якій його було створено, студенти знайомилися з економічними та політичними тенденціями того часу, соціокультурними пріоритетами, світобаченням, системою цінностей життя людей. Тобто на цьому етапі відбувалась антиципація твору («передбачення», «попереднє розуміння»). Наступний етап (стратегія власне розуміння) ґрунтувався на вивченні й аналізі змісту твору, виокремленні основних концептуальних положень автора, складанні тезаурусу. На цьому етапі важливим було проникнення студентів у логіку твору («вживання»), збагнення сенсу авторської концепції. Студентам було запропоновано запитання, які давали можливість краще проникнути в сутність твору, що вивчався, зрозуміти й осмислити основні напрями та ідеї. На третьому етапі (стратегія післярозуміння) студенти аналізували найбільш проблемні фрагменти тексту, дискусійні положення, що викликали запитання або заперечення. Значний інтерес мав віртуальний діалог-полеміка з автором твору (підтримка і спростування основних ідей), в якому студенти обґрунтовували свою версію трактування.

На індивідуальних заняттях із фахових дисциплін і педагогічній практиці було впроваджено практикум «Уява. Фантазія. Асоціативна пам'ять», вправи якого спрямовані на аналіз характерних стилістичних особливостей твору і специфіки музичної мови композитора, встановлення можливих асоціацій та аналогій (із залученням матеріалу з інших музичних творів та споріднених видів мистецтва), аналіз засобів, якими композитор створює музичні образи (стилістика твору, жанрова характерність, ритмічні і темпові особливості, будова мелодії, тональний план, гармонійні і ладові особливості, форма твору, особливості розвитку, кульмінаційні зони тощо) і виразні засоби, за допомогою яких виконавець реалізував задум композитора (інтонація і фразування мелодії, динамічний план твору, агогіка, артикуляція, особливості педалізації тощо), створювання власної концепції інтерпретації музичного твору. Майбутні вчителі музики також прослуховували аудіозаписи музичних творів у виконанні відомих музикантів, виконували творчі завдання («Немовби Л.В.Бетховен (О.Скрябін, Д.Скарлатті, Ф.Мендельсон, І.Брамс і т. ін.) вели щоденники», «Лист з архіву» тощо), які давали можливість студентам осмислити певні

психологічно й етично насичені моменти життя композиторів, зрозуміти й ознайомитися з історичною епохою, з художнім середовищем, у якому творили автори, «вжитися» в образ персоналій, досягнути і прийняти сенс інформації.

Використання стратегій розуміння під час роботи з педагогічними літературними джерелами та музичними творами сприяли формуванню у студентів особистісного їх розуміння, здатності творчого сприйняття й критичного ставлення до власної інтерпретації, усвідомлення цілей своєї діяльності, забезпечували вільний вибір студентами змісту, форм музичної активності на основі розвитку наявних знань, умінь та навичок, а також дозволяли здійснювати проектування індивідуального розвитку студентів у процесі навчання, служили засобом їх саморозвитку. Отже, реалізація другої педагогічної умови сприяла формуванню у студентів педагогічного розуміння не лише за змістово-процесуальним компонентом, а й рефлексивним.

Наступною педагогічною умовою формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки виступила актуалізація саморозвитку майбутніх учителів музики щодо формування досліджуваного феномена. Реалізуючи означену педагогічну умову, враховувалось, що саморозвиток є одним із важливих шляхів формування в майбутніх учителів музики професійно значущих якостей, набуття ними професійних знань, музично-виконавських умінь і навичок, необхідних для педагогічного розуміння. З метою здійснення проектування свого особистісного і професійного зростання майбутнім учителям музики було запропоновано створити «портфоліо студента», який складався із: плану саморозвитку; досягнень студентів упродовж кількох років; відстежуванні результативності роботи; постійного самоаналізу діяльності («рефлексивний щоденник»), фіксації результатів; підведення підсумків успішності студентів за навчальними дисциплінами, що викладаються (якість знань, умінь та навичок, результати конкурсів, олімпіад, конференцій тощо); якісна оцінка роботи студента (дипломи, атестати, сертифікати, грамоти). Для розуміння і осмислення себе в ролі вчителя музики, а також самоаналізу й саморозвитку професійної діяльності після проведення уроку на педагогічній практиці, використовувався рефлексивний практикум, який допомагав студентам: виявити та скорегувати свої недоліки, розкрити пріоритети у плануванні та проведенні уроку музики, аналізувати власні дії, ступінь вирішення поставлених завдань, у пошуку інноваційних варіантів проведення уроку, розвивав творче мислення. З метою досягнення адекватної самооцінки, усвідомлення своїх бажань та можливостей, постановки особистісних і професійних цілей студентам було запропоновано виготовити колаж «Мої бажання, можливості та обов'язки». Аутогенні тренування психологічно розвантажували і знімали нервову напругу студентів шляхом систематичного повторення спеціальних оптимістично-мобілізуючих формул. Майбутні вчителі виконували вправи, які були спрямовані на керування увагою, педагогічно доцільне «переживання», вольове регулювання тону м'язів і керування ритмікою подиху в процесі

педагогічної діяльності («Розподіл уваги», «Переключення уваги», «Психоенергетична парасолька» тощо). З метою активізації у студентів саморозуміння та самопізнання було проведено тренінг «Самоприйняття. Самоповага. Самосхвалювання». Крім того, задля формування соціального компонента педагогічного розуміння студенти залучалися до участі в **університетських, громадських та загальнокультурних заходах** (конкурси молодих виконавців, олімпіади, посвячення у студенти, свята: День вчителя, новорічні карнавали тощо, виступи команд КВК, «капусники» та ін.), **які дозволили** сформувати в майбутніх учителів музики етичні, духовні й культурні цінності, досягти високого рівня відповідальності, виховання громадянськості і патріотизму, соціальної активності тощо.

На прикінцевому етапі дослідження було проведено контрольні зрізи в експериментальній та контрольній групах з метою визначення ефективності розробленої експериментальної моделі та визначених педагогічних умов формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки (див. таблицю).

Таблиця

Порівняльні дані сформованості педагогічного розуміння у студентів експериментальної та контрольної груп (у %)

Групи	До експерименту				Після експерименту			
	Рівні							
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
ЕГ	-	-	42,6	57,4	18,6	38,8	31,9	10,7
КГ	-	-	43,1	56,9	7,5	15,9	41,0	35,6

де, I – високий рівень, II – достатній рівень, III – середній рівень, IV – низький рівень.

Як свідчить таблиця, до формувального етапу експерименту в жодній групі студентів не було зафіксовано високого та достатнього рівнів сформованості в них педагогічного розуміння, на прикінцевому етапі високий рівень виявили 18,6% студентів ЕГ і 7,5% КГ, достатній - 38,8% ЕГ і 15,9 КГ, середній - 31,9% ЕГ і 41,0 % КГ, низький - 10,7 % ЕГ і 35,6% КГ майбутніх учителів музики.

Для підтвердження достовірності отриманих результатів було використано метод математичної статистичної обробки даних за t-критерієм Стьюдента. У результаті обробки матеріалів експерименту отримали такі дані: 2,7 для $P \leq 0,05$; 1,91 для $P \leq 0,01$. З'ясовані різниці між експериментальною та контрольною групами є суттєвими, тобто в експериментальній групі показники є вищими. У термінах статистичних гіпотез твердження буде мати такий вид: гіпотеза

H_0 відхиляється на 0,1 рівнів значимості альтернативної гіпотези H_1 —о різниці між експериментальною та контрольною групами. На підставі результатів проведеної роботи стало очевидним, що в експериментальній групі відбулися значні позитивні статистично значущі зрушення щодо формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки, що дозволяє констатувати ефективність запропонованої експериментальної моделі. Статистично незначущі позитивні зміни у представників контрольної групи пояснювались відсутністю цілеспрямованої роботи у цьому напрямку.

У **висновках** подано результати дослідження, основні з них такі.

У дисертації досліджено проблему формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки, яка знайшла відображення у розробці, науковому обґрунтуванні, апробації експериментальної моделі, що передбачала реалізацію визначених педагогічних умов формування означеного феномена.

1. Педагогічне розуміння майбутніх учителів музики у дослідженні визначено як інтегративне особистісне утворення, яке спрямоване на осмислення і рефлексію власної професійної та музично-просвітницької діяльності і передбачає наявність соціального досвіду, міжкультурної та суб'єкт-суб'єктної взаємодії, професійних знань, умінь і навичок, а також комплексу особистісних якостей. Розуміння - це процедура породження і збагнення сенсу, що безпосередньо пов'язана з мисленням, завдяки якому людина задовольняє свою потребу в пізнанні.

2. У структурі педагогічного розуміння майбутніх учителів музики виокремлено такі компоненти: соціальний, що включає: соціальну активність, ціннісні орієнтації, культурний плюралізм; рефлексивний, до складу якого було віднесено самоідентифікацію і самооцінку; змістово-процесуальний, що містить: професійні знання (методологічні, психолого-педагогічні, музично-теоретичні, музично-історичні та спеціальні), професійні музично-виконавські вміння та навички; суб'єктний, що припускає наявність у педагога таких особистісних якостей, як комунікативність та емоційна гнучкість.

3. У дослідженні було виявлено критерії та показники педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики: суспільно-аксіологічний (соціальна активність, ціннісні орієнтації, культурний плюралізм); когнітивно-діяльнісний (професійні знання (методологічні, психолого-педагогічні, музично-теоретичні, музично-історичні та спеціальні), професійні музично-виконавські вміння та навички); особистісно-оцінний (самоідентифікація, самооцінка, комунікативність, емоційна гнучкість); схарактеризовано рівні сформованості педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики (високий, достатній, середній, низький).

4. Педагогічними умовами ефективного формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки виступили: організація діалогових взаємовідносин у навчально-виховному процесі ВНЗ; використання стратегій розуміння під час

роботи з педагогічними літературними джерелами та музичними творами; актуалізація саморозвитку майбутніх учителів музики щодо формування досліджуваного феномена.

5. Розроблено, науково обґрунтовано й апробовано експериментальну модель формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки, **яка містила мету, етапи формування досліджуваного феномена, компоненти досліджуваного конструкту, критерії та показники педагогічного розуміння**, педагогічні умови, засоби реалізації та результат. Інформаційно-мотиваційний етап був спрямований на ознайомлення студентів із проблемою педагогічного розуміння, залучення студентів до оволодіння науково-теоретичними та практичними знаннями, вміннями, навичками з досліджуваної проблеми; формування активно-творчої, духовно-особистісної, «розуміючої», осмисленої взаємодії та співтворчості з учасниками освітнього процесу. Накопичувально-діяльнісний етап сприяв збагаченню та розширенню професійних знань, умінь та навичок студентів, стимулював до розуміння та осмисленого відношення до педагогічних джерел та адекватної інтерпретації музичних творів, здійснював проектування індивідуального розвитку студентів у процесі навчання. Продуктивно-творчий етап був орієнтований на актуалізацію саморозвитку майбутніх учителів музики щодо формування досліджуваного феномена. **Комплексна реалізація всіх складових моделі дозволяла досягти результату, який виявлявся у сформованості педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки.**

6. Результати прикінцевого етапу дослідження засвідчили кількісні та якісні зміни щодо рівнів сформованості педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики експериментальної групи: високий рівень був властивий 18,6% респондентам (у КГ - 7,5%), достатній – 38,8% (у КГ - 15,9%), середній – 31,9% (у КГ - 41,0%), низький – 10,7% (у КГ - 35,6%). Отже, запропонована експериментальна модель формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки з упровадженням визначених педагогічних умов є ефективною.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Подальше дослідження вбачаємо у вивченні індивідуально-психологічних факторів, закономірностей, особливостей формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики, як у процесі професійної підготовки, так і на етапі післядипломної педагогічної освіти.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Алексеева І.М. Герменевтичний підхід в музичній освіті в умовах Болонського процесу / І. М. Алексеева // Наука і освіта: науково-практ. журнал ПНЦ АПН України. - Одеса, 2008. - № 1-2. - С.7-9.

2. Алексеева І. М. Формування педагогічного розуміння у майбутніх учителів музики в процесі професійної підготовки / І. М. Алексеева // Проблеми сучасної педагогічної освіти: зб. ст. - [Серія:

Педагогіка і психологія], - Ялта: РВВ КГУ, 2008. - Вип. 18. - Ч. I. – С. 3-7.

3. Алексєєва І. М. Проблема педагогічного розуміння в музичній освіті / І. М. Алексєєва // Наукові записки. Психолого-педагогічні науки. - Ніжин, 2008. - № 4. – С. 41-43.

4. Алексєєва І. М. Категорія педагогічного сенсу в сучасній професійній педагогіці / І. М. Алексєєва // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету: зб. наук. пр. - Ізмаїл, 2009. - Вип. 26. – С. 16-19.

5. Алексєєва І. М. До питання про компонентно-структурний аналіз педагогічного розуміння / І. М. Алексєєва // Наука і освіта: науково-практ. журнал ПНЦ АПН України. - Одеса, 2009. - № 4. - С.58-60.

6. Левицька І. М. Використання педагогічних стратегій розуміння в навчально-виховному процесі майбутніх вчителів музики / І. М. Левицька // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського: зб. наук. пр. – [Спецвипуск «Сучасні тенденції в педагогічній науці України та Ізраїлю: шлях до інтеграції»]. - Одеса, 2010. - С.195-199.

7. Левицька І.М. Результати дослідно-експериментальної роботи з формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки / І. М. Левицька // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського: зб. наук. праць. - Одеса, 2011. - № 11-12. - С.33-38.

8. Алексєєва І. М. Формування герменевтичних умінь у майбутніх учителів: матеріали всеукр. науково-практ. конф. молодих науковців [«Соціалізація молоді в умовах розбудови демократичної правової держави»], (Одеса, 16 лютого 2007р.) / І. М. Алексєєва. – Одеса: ОЮІХНУВС, 2007. – С.13-16.

9. Алексєєва І. М., Линенко А.Ф. До питання щодо формування професійних умінь у майбутніх вчителів музики: V всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені педагогічній спадщині К.Д.Ушинського, (Одеса, 15-16 травня 2007 р.) / І. М. Алексєєва, А. Ф. Линенко. - Одеса, 2007. – С. 219-221.

10. Алексєєва І. М. Духовний розвиток особистості в сучасній освіті / І. М. Алексєєва // Виховання і культура: міжнар. науково-практ. журнал. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2007. – № 1-2 (11-12). – С. 72-73.

11. Линенко А. Ф., Алексєєва І. М. Актуалізація герменевтичного підходу в підготовці студентів музично-педагогічних факультетів / А. Ф. Линенко, І. М. Алексєєва // Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук. пр. - К., 2008. - № 2. - С. 124-130.

12. Левицька І. М. Роль діалогу в формуванні педагогічного розуміння у майбутніх вчителів музики: International Forum [“Modern Tendencies in the Pedagogical Science of Ukraine and Israel: The

Way to Integration”], (Одеса, 11-13 травня 2010 р.). – Israel: Ariel University Center of Samaria Ariel, 2010. – p. 114-115.

13. Левицька І.М. Роль педагогічного розуміння в системі підготовки майбутніх вчителів музики: матеріали міжнар. конф. молодих учених та студентів [«Тенденції сучасного культурного розвитку народів світу та проблеми художньо-естетичного виховання молоді»], (Одеса, 8-9 жовтня 2010 р.). – Одеса: Вид-во «Науковець», 2010. – С. 45-46.

Анотація

Левицька І.М. Формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», МОНмолодьспорту України. – Одеса, 2012.

У дослідженні вперше було визначено та науково обґрунтовано сутність поняття «педагогічне розуміння майбутніх учителів музики», педагогічні умови, що сприяють формуванню педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки: організація діалогових взаємовідносин у навчально-виховному процесі ВНЗ; використання стратегій розуміння під час роботи з педагогічними літературними джерелами та музичними творами; актуалізація саморозвитку майбутніх учителів музики щодо формування досліджуваного феномена; виявлено критерії означеного феномена (суспільно-аксіологічний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-оцінний) та їх показники; схарактеризовано рівні сформованості педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки (високий, достатній, середній та низький); розроблено, науково обґрунтовано й апробовано експериментальну модель формування педагогічного розуміння в майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: розуміння, педагогічне розуміння, майбутні вчителі музики, професійна підготовка, вищий навчальний заклад.

Аннотация

Левицкая И.Н. Формирование педагогического понимания у будущих учителей музыки в процессе профессиональной подготовки. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный педагогический университет имени К.Д.Ушинского»,

МОНмолодѣжьспорта Украины. – Одесса, 2012.

В диссертации исследуется проблема формирования педагогического понимания у будущих учителей музыки в процессе профессиональной подготовки.

В результате теоретического анализа научной литературы установлено, что педагогическое понимание будущих учителей музыки – это интегративное личностное образование, которое направлено на осмысление и рефлексию собственной профессиональной и музыкально-просветительской деятельности и предусматривает наличие социального опыта, межкультурного и субъект-субъектного взаимодействия, профессиональных знаний, умений и навыков, а также комплекса личностных качеств. Структура педагогического понимания у будущих учителей музыки в процессе профессиональной подготовки предполагает наличие четырёх компонентов: социального, рефлексивного, содержательно-процессуального, субъектного.

В процессе формирующего эксперимента доказано, что результативность формирования педагогического понимания у будущих учителей музыки в процессе профессиональной подготовки зависит от реализации педагогических условий: организация диалогических взаимоотношений в учебно-воспитательном процессе ВНЗ; использование стратегий понимания во время работы с педагогическими литературными источниками и музыкальными произведениями; актуализация саморазвития будущих учителей музыки для формирования исследуемого феномена.

Критериями диагностики педагогического понимания у будущих учителей музыки в процессе профессиональной подготовки выступили: общественно-аксиологический с показателями: социальная активность, ценностные ориентации, культурный плюрализм; когнитивно-деятельностный с показателями: профессиональные знания (методологические, психолого-педагогические, музыкально-теоретические, музыкально-исторические и специальные), профессиональные музыкально-исполнительские умения и навыки; личностно-оценочный с показателями: самоидентификация, самооценка, коммуникативность, эмоциональная гибкость. Согласно разработанным критериям были определены уровни сформированности педагогического понимания у будущих учителей музыки в процессе профессиональной подготовки: высокий, достаточный, средний, низкий с качественными характеристиками.

Экспериментальная модель формирования педагогического понимания у будущих учителей музыки в процессе профессиональной подготовки содержит такие составляющие: цель, этапы формирования исследуемого феномена, компоненты исследуемого конструкта, критерии и показатели педагогического понимания, педагогические условия, средства реализации и результат. Информационно - мотивационный этап был направлен на ознакомление студентов с проблемой педагогического понимания, привлечение студентов к овладению научно-теоретическими и практическими знаниями, умениями, навыками по исследуемой проблеме; формирование активно

- творческого, духовно - личностного, «понимающего», осмысленного взаимодействия и сотворчества с участниками образовательного процесса. Накопительно-деятельностный этап способствовал обогащению и расширению профессиональных знаний, умений и навыков студентов, стимулировал к пониманию и осмысленному отношению к педагогическим источникам и адекватной интерпретации музыкальных произведений, осуществлял проектирование индивидуального развития студентов в процессе обучения. Продуктивно-творческий этап был ориентирован на актуализацию саморазвития будущих учителей музыки для формирования исследуемого феномена.

Реализация педагогического условия «организация диалогических взаимоотношений в учебно-воспитательном процессе ВНЗ» осуществлялась с помощью спецкурса «Формирование педагогического понимания у будущих учителей музыки».

Педагогическое условие «использование стратегий понимания во время работы с педагогическими литературными источниками и музыкальными произведениями» реализовывалось в рамках проведения спецкурса, на индивидуальных занятиях по специальным музыкальным дисциплинам, а также на педагогической практике.

Для реализации третьего педагогического условия «актуализация саморазвития будущих учителей музыки для формирования исследуемого феномена» студентам было предложено «портфолио студента», рефлексивный практикум, изготовление коллажа «Мои желания, возможности и обязанности», аутогенные тренировки, тренинг «Самопринятие. Самоуважение. Самоодобрение», упражнения для саморазвития профессиональных качеств учителя музыки.

Полученные в процессе экспериментально-опытной работы результаты подтвердили эффективность разработанной экспериментальной модели и предложенных педагогических условий формирования педагогического понимания у будущих учителей музыки в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: понимание, педагогическое понимание, будущие учителя музыки, профессиональная подготовка, высшее учебное заведение.

Annotation

Levitska I.M. The formation of pedagogical understanding of future music teachers in the process of their professional training. – Manuscript.

The dissertation aimed at gaining the degree of the candidate of Pedagogical sciences in specialty 13.00.04 – Theory and methods of professional education. – The State Institute «South-Ukrainian National Pedagogical University named after K.D Ushinsky». – Odessa, 2012.

The essence of understanding «pedagogical understanding of future music teachers» is stated and scientifically proved in this thesis for the first time; the pedagogical conditions that favor the formation of

pedagogical understanding of future music teachers are stated and proved: the organization of dialogue relationships in educational and upbringing process in the Higher Education Establishment is stressed; the strategy of understanding while working with pedagogical literary sources and the pieces of music is used; the actuality of future music teachers' self-development as the formation of researching phenomena while investigating this phenomena is stated; the criteria of this phenomena such as (socio-axiomatic, cognitive-active, personal-evaluative) are found out; the equal formation of pedagogical understanding of future music teachers in the process of professional training (high, sufficient, average, low) is investigated and scientifically proved; the experimental model of formation of pedagogical understanding of future music teachers on the process of professional training is approved .

Key – words: understanding, pedagogical understanding, future music teacher, professional training, higher educational establishment.